

Roman Matykowski, Katarzyna Kulczyńska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
e-mail: rommaty@wp.pl, katakul@amu.edu.pl

Wybory do Sejmu w 2015 r. w województwie wielkopolskim: odmienności przestrzenne w kontekście subregionalnym i lokalnym

Zarys treści: Celem niniejszego opracowania jest charakterystyka orientacji politycznych elektoratu województwa wielkopolskiego ujawnionych w wyborach do Sejmu w dniu 25.10.2015 r. w przekroju terytorialnym 35 powiatów. Na podstawie wskaźnika proporcji poparcia dwóch czołowych partii wyznaczono obszary przewagi Platformy Obywatelskiej oraz dwa rodzaje obszarów o przewadze poparcia Prawa i Sprawiedliwości, a na podstawie analizy składowych głównych – 8 typów elektoralnych powiatów. Określono też rolę kobiet-kandydatek na posłanki w czterech okręgach wyborczych województwa oraz oceniono ich pozycję w wyborach w okręgu nr 36 (Kalisz) w przekroju 13 powiatów. Podjęto również symulację podziału 40 mandatów poselskich w województwie na podstawie wyników wyborów do Sejmu w różnych układach organizacyjno-terytorialnych.

Słowa kluczowe: wybory do Sejmu, zróżnicowanie przestrzenne wyborów, skuteczność elektoralna kandydatek na posłanki, organizacja terytorialna wyborów, województwo wielkopolskie

Wprowadzenie

Problematyka wyborcza rozpatrywana jest w różnym kontekście przez poszczególne dyscypliny naukowe, które dążyły do wprowadzenia tych zagadnień w swoje pole badawcze. Z jednej strony kwestia wyborów znalazła się m.in. w sferze zainteresowań socjologii, politologii i prawa oraz geografii, przy czym nastąpił pewien podział zagadnień szczegółowych zdominowanych przez te dyscypliny (zob. Matykowski, Tobolska 1996), ale z drugiej strony doprowadził on do poważnych sporów naukowych o kompetencje (zob. Zarycki 1997). Można zatem zauważyć w wielu opracowaniach dotyczących wyborów przejmowanie nie tylko zagadnień szczegółowych, ale i sposobów analizy (metodologii badań) oraz koncepcji teoretycznych dotychczas rozwijanych przez jedną z dyscyplin w tym zakresie.

W badaniach przestrzennych – podobnie jak w badaniach socjologicznych i politologicznych – podejmuje się próby określenia współzależności pomiędzy wskaźnikami elektoralnymi (np. poziomem poparcia dla danej partii lub kandydata) a innymi wielkościami, które uznaje się za czynniki. Zarycki (1997) zasygnalizował, że istotą wielu sporów przedstawicieli socjologii i politologii oraz geografii wokół znaczenia przestrzeni w badaniach społeczno-politycznych są zarzuty o kompetencje – ze strony tych pierwszych wobec geografów oraz oskarżenia o lekceważenie wymiaru przestrzennego zjawisk społecznych – ze strony tych ostatnich. Dlatego też, analizując te spory, Zarycki zaproponował odróżnienie czynników przestrzennych (widzianych w skali ogólnokrajowej, regionalnej i lokalnej) od czynników strukturalnych (związanych z podziałami społecznymi). Jak zaznaczył Zarycki (1997, s. 49) jednym „ze sposobów wyróżniania czynników przestrzennych od strukturalnych jest teoretyczny schemat przyjęty przez Rokkana i Lipseta”; jednakże omawiając badania konfliktów według wspomnianego schematu, zwrócił on uwagę, że wpływ czynnika strukturalnego może zostać „zamieniony w czynnik przestrzenny związany ze specyfiką miejsca” (1997, s. 51). Jeszcze mniej owocny wydaje się ów spór o charakter tych dwóch grup czynników w świetle przedstawionej przez Chojnickiego (1996) koncepcji regionu jako terytorialnego systemu społecznego, w której zbiorowość ludzi i terytorium stanowią podstawowe składniki konstytuujące region.

Należy zwrócić uwagę, że wykorzystanie pojęcia czynników w studiach przestrzenno-elektoralnych często służy do konstruowania preteorii odnoszących się także do zróżnicowania przestrzennego zachowań wyborczych. Chojnicki i Czyż (1978) wyróżnili dwa sposoby interpretacji czynników: opisowy i teoretyczny. Z perspektywy makroanalizycznej dotyczącej układów terytorialnych od poziomu lokalnego, przez subregionalny (powiatowy), po poziom makroregionalny można wyróżnić trzy grupy koncepcji oddziaływania czynników i uwarunkowań (por. Krzemiński 2009): (a) koncepcje uwarunkowań historyczno-kulturowych, (b) koncepcje modernizacyjne, tj. działania niektórych czynników społeczno-ekonomicznych, (c) koncepcje związane z rywalizacją i konfliktami wewnątrz systemu politycznego kraju. Koncepcje te ułatwiają wyróżnienie czynników teoretycznych, choć mogą też stać się źródłem inspiracji dla wyodrębnienia czynników opisowych.

Chojnicki (1998) wprowadził w analizie rozwoju regionu rozróżnienie pomiędzy oddziaływaniem czynników oraz warunków. Czynniki – według niego – „stanowią te własności, które mają charakter czynny i są bardziej sterowalne, a ich realizacja jest warunkiem restrukturyzacji rozwoju regionu” (s. 15). Z kolei warunki (uwarunkowania) mają „charakter zastany, bierny i słabo sterowalny w krótkich okresach”.

Celem niniejszego opracowania jest charakterystyka zachowań elektoralnych, obejmujących poziom uczestnictwa i strukturę poparcia ugrupowań politycznych biorących udział w wyborach do Sejmu w 2015 r. na obszarze województwa wielkopolskiego. Badanie tego rodzaju zachowań mieszkańców Wielkopolski można sprowadzić do następujących zadań szczegółowych:

- rozpoznanie i wyodrębnienie typów elektoralnych w strukturze regionalnej województwa wielkopolskiego i poszukiwanie ich uwarunkowań historyczno-cywilizacyjnych;
- określenie stopnia odmienności wzdłuż dawnej granicy politycznej (symbolicznej), która już współcześnie nie istnieje, ale może pozostawiać ślad w zachowaniach politycznych;
- charakterystyki zróżnicowania regionalnego poparcia kandydatek na posłów do Sejmu;
- określenie efektywności wyników wyborów do Sejmu w województwie wielkopolskim w kontekście terytorialnym.

Impulsem do podjęcia problematyki dotyczącej partycypacji politycznej kobiet w wyborach było wprowadzenie nowej regulacji prawnej ustalającej minimalny udział kobiet na listach wyborczych. Natomiast zainteresowanie zagadnieniem efektywności wyborczej w różnych układach organizacji terytorialnej wyborów nastąpiło pod wpływem haseł wyborczych ruchu Kukiz'15, żądających wprowadzenia jednoosobowych okręgów wyborczych. W opracowaniu wykorzystano wyniki wyborów do Sejmu 2015 opublikowane przez Państwową Komisję Wyborczą, przy czym do realizacji poszczególnych zadań w kontekście przestrzennym wykorzystano podział terytorialny województwa na powiaty.

Wybory do Sejmu i ich kontekst przestrzenny

W wyborach do Sejmu w dniu 25.10.2015 r. w Polsce swoje listy wystawiło 17 komitetów wyborczych, w województwie wielkopolskim głosy zdobyło 11 ugrupowań, gdyż sześć nie zgłosiło list, w którymś z czterech okręgów wyborczych wchodzących w skład regionu. W województwie wielkopolskim – podobnie jak w całym kraju – zwyciężyła partia Prawo i Sprawiedliwość, choć jej sukces był mniejszy (29,6% ważnych głosów w regionie) niż w skali Polski (37,6%). Najwyższe poparcie partia ta uzyskała w powiatach: konińskim (47,4%), kolskim (46,8%), tureckim (45,3%), kaliskim (39,6%) i jarocińskim (38,7%). Z kolei Platforma Obywatelska zdobyła w województwie wielkopolskim wyższe poparcie (28,4%) niż w skali całego kraju (24,1%), a najwyższym poparciem dla tej partii cechowały się powiaty: nowotomyski (38,1%), miasto Poznań (35,8%), poznański (35,4%) i szamotulski (33,9%). Należy też zwrócić uwagę, że w regionie wielkopolskim znacznie lepszy rezultat wyborczy niż w skali całej Polski osiągnęły partia Nowoczesna (9,3%), zajmując trzecią pozycję w regionie, oraz koalicja Zjednoczona Lewica (9,3%), zajmując czwarte miejsce. Oba te ugrupowania wyprzedziły formację Kukiz'15, która w skali kraju była na trzecim miejscu, a w Wielkopolsce dopiero na piątym (zob. tab. 1).

Interesującym zjawiskiem – w kontekście przestrzennym – jest rywalizacja dwóch najważniejszych partii w skali regionu. W celu zbadania tego zagadnienia określono wskaźnik proporcji między tymi partiami, który stanowi iloraz liczby głosów ważnych dla PiS przez liczbę głosów dla PO w każdym z powiatów. Wskaźnik ten przyjmuje następującą postać:

$$wp = \frac{g_A}{g_B}$$

gdzie:

- g_A – liczba głosów oddanych na partię A w powiecie (lub % głosów ważnych oddanych na partię A),
- g_B – liczba głosów oddanych na partię B w powiecie (lub % głosów ważnych oddanych na partię B).

Gdy wp przyjmuje wielkość większą od 1, oznacza to, że w danej jednostce terytorialnej wygrała ta sama partia co w skali całego kraju, gdy wartość ta jest niższa od 1, oznacza to, że w tym powiecie rywal regionalny pokonał zwycięzcę ogólnokrajowego. Na podstawie tego wskaźnika można wyróżnić trzy obszary: (a) powiaty o większym poparciu dla PO ($wp \leq 1,0$), (b) powiaty o większym poparciu dla PiS, choć niższej przewadze niż przeciętna w kraju ($1,0 < wp \leq 1,56$), (c) powiaty o wysokim poparciu dla PiS, przewyższającym niż przeciętnie w kraju ($wp > 1,56$). Do pierwszej grupy należało 13 powiatów województwa (w tym nowotomyski 0,65, m. Poznań 0,67, poznański 0,67, międzychodzki 0,73 i chodzieski 0,75), 16 powiatów tworzyło grupę drugą, a 6 należało do kategorii trzeciej o silnej dominacji PiS (koniński, turecki, kolski, kaliski, słupecki i jarociński) (por. ryc. 1).

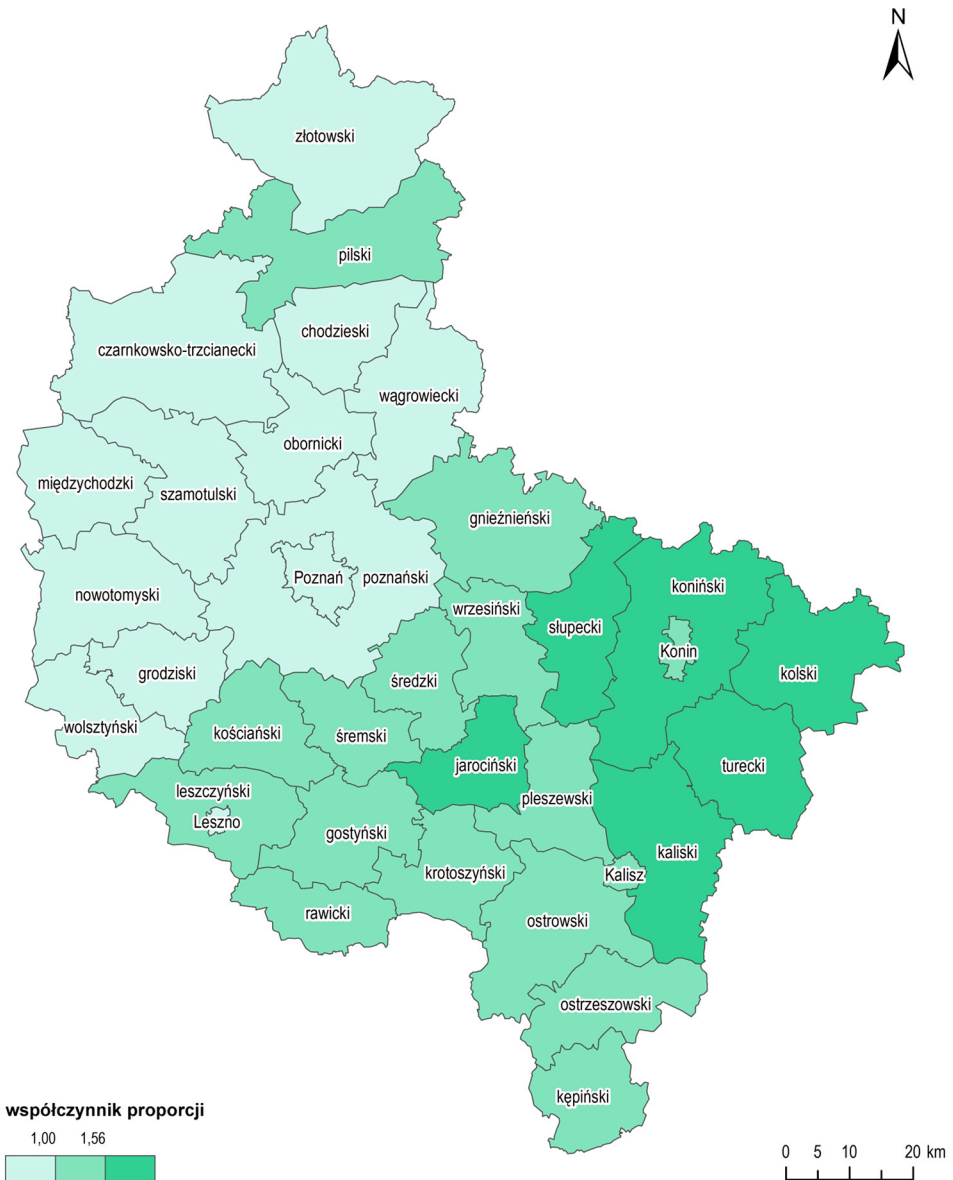
Aby uzyskać bardziej uproszczony obraz złożonej struktury poparcia elektoralnego do Sejmu w 2015 r. w województwie wielkopolskim, wykonano analizę składowych głównych wyprowadzoną z macierzy korelacji. W analizie uwzględ-

Tabela 1. Poziom poparcia dla poszczególnych partii w wyborach do Sejmu w 2015 r.

Ugrupowanie polityczne	% poparcia	
	w województwie wielkopolskim	w Polsce (w całym kraju)
Prawo i Sprawiedliwość	29,61	37,58
Platforma Obywatelska	28,45	24,09
Kukiz'15	7,77	8,81
Nowoczesna Ryszarda Petru	9,32	7,60
Zjednoczona Lewica	9,28	7,54
Polskie Stronnictwo Ludowe	6,62	5,13
Koalicja Odnowy Rzeczypospolitej Wolność i Nadzieja	4,32	4,75
Partia Razem	3,93	3,62
Ugrupowanie Zbigniewa Stonogi	0,34	0,28
Mniejszość Niemiecka	0,00	0,18
Zjednoczeni dla Śląska	0,00	0,12
Jednomandatowe Okręgi Wyborcze Bezpartyjni	0,32	0,10
Ugrupowanie Grzegorza Brauna „Szcześć Boże”	0,00	0,09
Nowa Prawica	0,00	0,03
Samoobrona	0,04	0,03
Ruch Społeczny Rzeczypospolitej Polskiej	0,00	0,03
Obywatele do Parlamentu	0,00	0,01

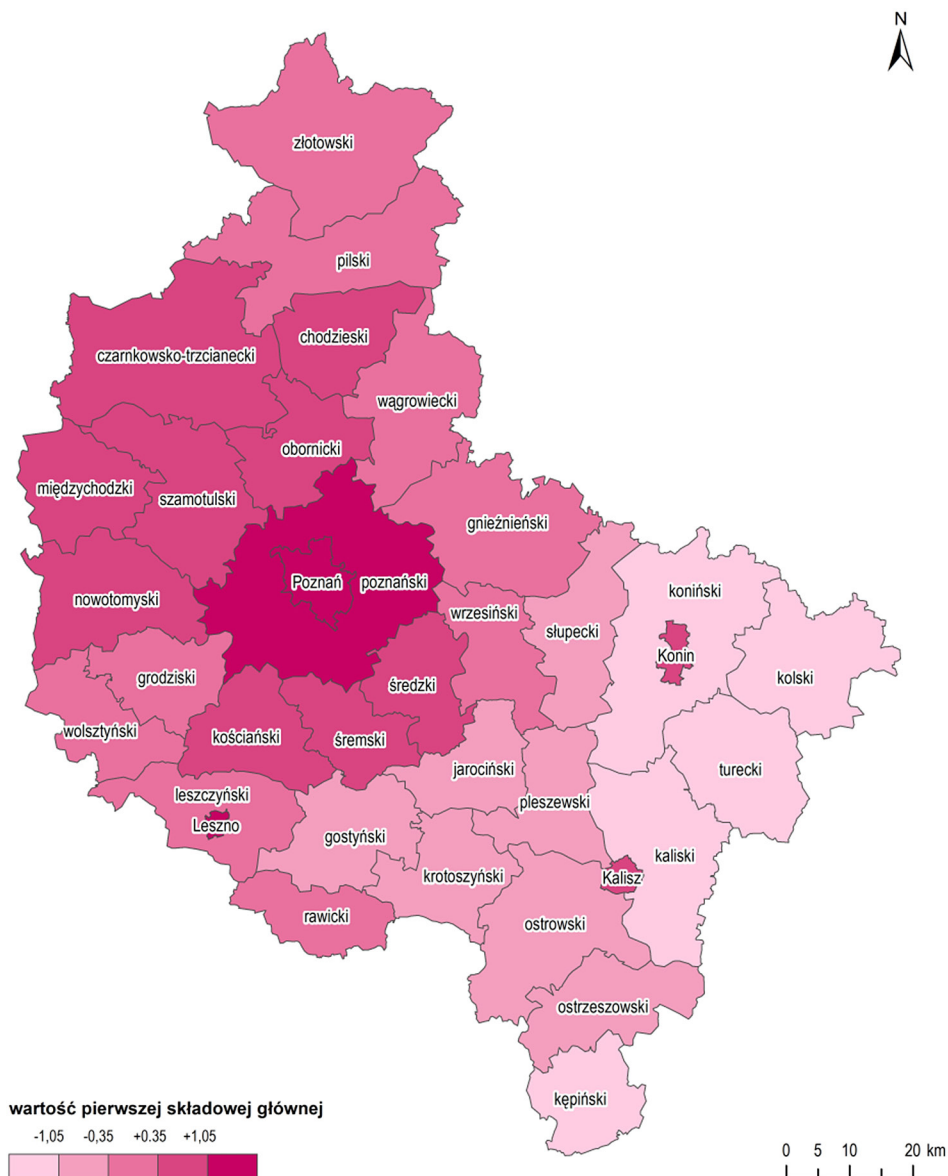
Źródło: obliczenia własne.

niono poziom poparcia dla ośmiu najważniejszych ugrupowań politycznych w regionie, tj. dla Prawa i Sprawiedliwości, Platformy Obywatelskiej, Nowoczesnej, Zjednoczonej Lewicy, ugrupowania Kukiz'15, Polskiego Stronnictwa Ludowego, Koalicji Odnowy Rzeczypospolitej Wolność i Nadzieja oraz Partii Razem. Macierz obserwacji miała wymiar 35 powiatów (w tym czterech miast na prawach powia-



Ryc. 1. Rozkład przestrzenny współczynnika proporcji pomiędzy poparciem dla PiS i PO
 Źródło: opracowanie własne.

tu) \times 8 cech. Transformacja cech w składowe główne doprowadziła do wyodrębnienia pierwszej składowej, wyjaśniającej 38,60% zmienności cech oryginalnych. Pierwsza składowa (V_1) wykazywała istotną statystycznie korelację (na poziomie $\alpha = 0,01$) z sześcioma cechami: (a) poparciem dla Nowoczesnej ($r = +0,857$),



Ryc. 2. Rozkład pierwszej składowej głównej (V_1) w układzie powiatów województwa wielkopolskiego w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne.

(b) poparciem dla PO ($r = +0,812$), (c) poparciem dla Razem ($r = +0,589$), (d) poparciem dla partii KORWiN ($r = +0,483$), (e) poparciem dla PiS ($r = -0,702$) i (f) poparciem dla PSL ($r = -0,723$). Składową tę można by interpretować – pomimo że jest znacząco skorelowana z 6 cechami oryginalnymi – jako przede wszystkim składową rywalizacji dwóch głównych sił politycznych – PiS (korelacja ujemna) oraz PO i powstałej tuż przed wyborami partii Nowoczesna, stanowiącej alternatywę dla PO (korelacja dodatnia). Jednak można też jeszcze bardziej zgeneralizować tę składową głównej osi rywalizacji do składowej miejskości elektoratu, gdyż składowa pierwsza jest silnie skorelowana z poziomem urbanizacji powiatów ($r = +0,832$) (por. ryc. 2).

Najwyższe wartości składowej pierwszej cechowały powiaty: miasto Poznań (2,40), poznański (1,93), miasto Leszno (1,70), średzki (0,86) i nowotomyski (0,73), a najniższe powiaty: kępiński (-1,92) – położony skrajnie na południu regionu – oraz powiaty wschodniej Wielkopolski: kaliski (-1,86), turecki (-1,46),

Tabela 2. Typy ukierunkowań wyborczych mieszkańców

Typ	Interpretacja składowych			Powiaty
	V_1	V_2	V_3	
WWW	wysokiej miejskości elektoratu	większego ukierunkowania na dotychczasową opozycję niż obóz rządowy	większego ukierunkowania na tradycje libertariańsko-narodowe	czarnkowsko-trzcianecki, gnieźnieński, międzychodzki, obornicki, szamotulski, m. Kalisz, m. Konin, m. Poznań
WWN			większego ukierunkowania na lewicowość	pilski, średzki, śremski, wrzesiński
WNW		większego ukierunkowania na dotychczasowy obóz rządowy niż opozycję	większego ukierunkowania na tradycje libertariańsko-narodowe	chodzieski, grodziski, kościański, nowotomyski
WNN			większego ukierunkowania na lewicowość	poznański, rawicki, wolsztyński, m. Leszno
NWW	niskiej miejskości elektoratu	większego ukierunkowania na dotychczasową opozycję niż obóz rządowy	większego ukierunkowania na tradycje libertariańsko-narodowe	jarociński, kaliski, słupcki, wągrowiecki
NWN			większego ukierunkowania na lewicowość	gostyński, kolski, koniński, turecki
NNW		większego ukierunkowania na dotychczasowy obóz rządowy niż opozycję	większego ukierunkowania na tradycje libertariańsko-narodowe	kępiński, pleszewski
NNN			większego ukierunkowania na lewicowość	krotoszyński, leszczyński, ostrowski, ostrzeszowski, złotowski

Źródło: opracowanie własne.

koniński (-1,37) i kolski (-1,36). Z kolei druga składowa (V_2) najsilniej była skorelowana z następującymi cechami oryginalnymi: (a) poparciem dla ugrupowania Kukiz'15 ($r = +0,645$), (b) poparciem dla Razem ($r = +0,567$), (c) poparciem dla koalicji Zjednoczonej Lewicy ($r = +0,565$), (d) poparciem dla PiS ($r = +0,529$) oraz (e) poparciem dla PSL ($r = -0,604$). Składowa ta wyjaśniała 23,42% zmienności cech oryginalnych. Drugą składową można uznać za miernik konfliktu pomiędzy dotychczasową opozycją a obozem rządzącym do momentu wyborów. Trzecia składowa (V_3) była skorelowana istotnie z trzema cechami oryginalnymi: (a) poparciem dla partii KORWiN ($r = -0,757$), (b) poparciem dla ugrupowania Kukiz'15 ($r = -0,425$) oraz (c) poparciem dla Zjednoczonej Lewicy ($r = +0,487$). Trzecia składowa wyznacza niejako oś sporu skrajnych opcji libertariańsko-narodowych z opcją tradycyjnie lewicową. Na podstawie rozkładu wartości pierwszych trzech składowych, w ramach których wydzielono po dwie klasy – pierwszą, gdy $V_1, V_2, V_3 > 0,0$ (oznaczono każdorazowo W), oraz drugą, gdy $V_1, V_2, V_3 < 0,0$ (oznaczono N), wyróżniono osiem typów zachowań elektoralnych w wyborach 2015 r. (zob. tab. 2).

Efekt granicy symbolicznej na dawnej granicy pozaborowej

Efekty izolacji zaborowej ujawniają się nadal w sferze mentalności wśród współczesnych mieszkańców dawnego pogranicza na Prośnie, w stanie infrastruktury i krajobrazie gospodarczym (zob. Sobczyński 1993, Schmidt 1997). Jak zauważył Bartkowski (2003), na granicy regionów (w tym o znamionach historycznych) występuje często „zjawisko skokowej różnicy zachowań wyborczych”. Ten efekt graniczny przejawia się w systematycznej różnicy zachowań między sąsiadującymi gminami należącymi do różnych części strefy pogranicznej. Dlatego też podjęto – przeprowadzoną wcześniej (zob. Matykowski 2007, 2008, 2009) – analizę porównawczą zachowań wyborczych na obszarze bezpośredniego sąsiedztwa tego rodzaju granic symbolicznych. Nawiązując do wcześniejszych opracowań, wykonano podobną analizę porównawczą zachowań wyborczych w dwóch pasach granicznych: zachodnim (popruskim) i wschodnim (porosyjskim). Pas pograniczny zachodni tworzyło 12 gmin (Orchowo, Powidz, Strzałkowo, Kołaczkowo, Żerków, Czermin, Gołuchów, Pleszew, Nowe Skalmierzyce, Sieroszewice, Grabów nad Prosną i Doruchów). Z kolei ze wschodniego pasa pogranicznego wyeliminowano miasto Kalisz (ze względu na silną urbanizację zachowań elektoralnych), natomiast włączono dwie gminy przylegające do tego miasta, tj. Żelazków i Opatówek. Poza tym do tego pasa zaliczono: Wilczyn, Ostrowite, Słupcę (miasto i gminę wiejską), Łądek, Pyzdry, Giżałki, Chocz, Blizanów, Brzeziny oraz Kraszewice wraz z fragmentem Grabowa nad Prosną.

Na symbolicznym pograniczu Proсны występowały różnice we frekwencji wyborczej. W wyborach z lat 90. XX w. zauważalna była wyraźnie wyższa frekwencja w zachodnim pasie pogranicza niż we wschodnim. Jednakże poziom uczestnictwa

Tabela 3. Frekwencja wyborcza do Sejmu w latach 1991–2015 na pograniczu Proсны

Pogranicze Proсны	Frekwencja wyborcza w wyborach do Sejmu					
	1991	1993	1997	2001	2005	2015
Zachodnie	43,33	56,27	45,97	48,45	36,14	44,39
Wschodnie	38,20	51,46	42,29	47,12	36,40	44,22

Źródło: Matykowski (2007, 2009) oraz obliczenia własne.

w wyborach lat 2001, 2005 i 2015 wyrównał się po obu stronach tego symbolicznego pogranicza, a nawet w wyborach 2005 roku aktywność polityczna mieszkańców wschodniego pasa była nieznacznie wyższa (zob. tab. 3). Należy zaznaczyć, że tej zbieżności poziomu uczestnictwa w wyborach po obu stronach Proсны towarzyszył wzrost absencji elektorальной.

Ponieważ podstawowym zadaniem tej analizy było poszukiwanie odmienności w zachowaniach wyborczych obu sąsiadujących przez symboliczną granicę pograniczy, do pomiaru tych różnic użyto wskaźnika kontrastu (kw). Wskaźnik ten jest ilorazem względnej różnicy wskaźników elektorálních (poziomu uczestnictwa w wyborach lub poziomu poparcia dla określonej partii) charakteryzujących oba porównywane pogranicza w odniesieniu do średniej wartości wskaźnika obliczonego dla całego analizowanego pogranicza (tzn. obu pograniczy położonych wzdłuż symbolicznej granicy traktowanych łącznie) i został wyrażony w procentach. Wzór na wskaźnik kontrastu przedstawia się następująco:

$$kw = \frac{A - B}{(A + B)} \times 100$$

gdzie:

- A – % poparcia w strefie pogranicza A ,
- B – % poparcia w strefie pogranicza B .

Najwyższe poparcie w obustronnym pasie symbolicznego pogranicza – podobnie, jak w województwie i kraju – zdobyło Prawo i Sprawiedliwość (37,8% ważnych głosów). Poparcie to w sposób znaczący, ale nie wysoki, było wyższe po wschodniej stronie dawnej symbolicznej granicy Proсны ($kw = 9,0\%$). Z kolei wysoki kontrast, a zarazem odmienność poparcia zaznaczyła się w odniesieniu do Platformy Obywatelskiej ($kw = 33,3\%$) i zdecydowanie wyższe poparcie w części zachodniej symbolicznego pogranicza. Zapewne jest to efekt oddziaływania rdzenia Wielkopolski (z Poznaniem i otaczającymi go powiatami, w których przewagę poparcia zdobyła Platforma Obywatelska), gdy natomiast w Wielkopolsce wschodniej zaznaczyła się zdecydowana przewaga Prawa i Sprawiedliwości (zob. rozdz. 2). Z kolei Zjednoczona Lewica lepszy wynik wyborczy uzyskała we wschodniej części pogranicza (10,6%) i on wyraźnie kontrastował z poziomem poparcia po zachodniej stronie symbolicznej granicy Proсны ($kw = 27,7\%$). Należy też zaznaczyć, że w wyborach do Sejmu do 2001 r. partie lewicowe uzyskiwały wyższe poparcie w zachodniej części pogranicza (zob. Matykowski 2007, 2010). Tradycyjnie, choć tym razem nieznacznie wyższe poparcie we wschodniej części pogranicza zdobyło Polskie Stronnictwo Ludowe, gdyż wskaźnik kontrastu wy-

Tabela 4. Poziom poparcia dla ugrupowań politycznych w wyborach do Sejmu 2015 r. w symbolicznej strefie pogranicza Prosný

Ugrupowanie polityczne	Poziom poparcia (w % ważnych głosów)		Wskaźnik kontrastu
	część zachodnia	część wschodnia	
Prawo i Sprawiedliwość	36,07	39,46	9,0
Platforma Obywatelska	21,62	15,47	33,3
Polskie Stronnictwo Ludowe	11,92	12,53	5,0
Zjednoczona Lewica	8,03	10,61	27,7
Kukiz'15	8,64	8,88	2,7
Nowoczesna	5,72	5,67	1,0
Koalicja Odnowy Rzeczypospolitej Wolność i Nadzieja	3,88	3,72	4,3
Razem	3,02	3,03	0,3
Jednomandatowe Okręgi Wybor- cze Bezpartyjni	0,49	0,28	55,8
Ugrupowanie Zbigniewa Stonogi	0,51	0,26	63,7
Samoobrona	0,10	0,09	3,7

Źródło: obliczenia własne.

niósł jedynie 5,0% (zob. tab. 4). Partie typu prowiejskiego (ludowego) z reguły cieszyły się większym poparciem we wschodniej niż w zachodniej części pogranicza (zob. Matykowski 2007, 2009).

Zróznicowanie przestrzenne i skuteczność kandydatek na posłów do Sejmu w województwie wielkopolskim

Wprowadzenie nowej regulacji dotyczącej kwotowego udziału kobiet (minimum 35%)¹ spowodowało wzrost udziału kandydatek na listach wyborczych i znacząco zwiększyło udział posłanek w Sejmie (w 1991 r. było ich tylko 9,6%, w 2011 r. – 23,7% i w 2015 r. – 26,7%). Dużo niższa była skuteczność kandydatek w Wielkopolsce, bo na 40 miejsc poselskich w Sejmie przypadło tylko 7 kobiet (17,5%). Najwyższą skutecznością kandydatek wyróżnił się okręg nr 36 z siedzibą w Kaliszu (obejmujący południowe i wschodnie powiaty województwa), w którym kobiety uzyskały 25% miejsc poselskich i zdobyły 34,1% ważnych głosów. Aby dokonać analizy efektywności wyborczej kandydatek, posłużono się trzema wskaźnikami:

- efektywności wyborczej kandydatek na posłów – przeciętna liczba głosów zdobytych przez jedną kandydatkę,
- efektywności wyborczej kandydatów (mężczyzn) na posłów – przeciętna liczba głosów zdobytych przez jednego kandydata,

¹ Ustawa z dnia 5.01.2011 r. o zmianie ustawy – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy – Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego (Dz.U. z 2011 r. nr 34, poz. 172).

- względnej efektywności, czyli ilorazem wskaźnika efektywności kobiet w relacji do wskaźnika efektywności mężczyzn.

Należy zwrócić uwagę, że kandydatka na posła w każdym z czterech okręgów województwa wielkopolskiego uzyskała przeciętnie mniej głosów niż kandydat na posła (choć oni przeważali liczebnie). Stąd też względny wskaźnik efektywności elektorальной kandydatek dla wszystkich okręgów przyjmował wartość poniżej 1,0 (zob. tab. 5). Jednakże największy udział w uzyskanych głosach ważnych oraz najwyższy względny wskaźnik efektywności uzyskały kandydatki na posłów w okręgu nr 36 z siedzibą w Kaliszu. W skład tego okręgu wchodzi 13 powiatów i wykazują one znaczną zmienność skuteczności elektorальной kandydatek do Sejmu. Największy odsetek głosów ważnych uzyskały kandydatki na posłów w powiatach kępińskim (70,5% ogółu głosów) i jarocińskim (41,6%). W powiecie kępińskim liderką wśród kandydatek na posła była Andżelika Moździanowska (PSL), zdobywając 28,57% ważnych głosów. Ona również została „lokomotywą” głosów oddanych na kandydatki w powiatach ostrzeszowskim (10,21%) i krotoszyńskim (9,61%). W sześciu powiatach (kaliski, kościański, leszczyński, ostrzeszowski, pleszewski i m. Kalisz) okręgu nr 36 wśród kandydatek na posłanki zwyciężyła Joanna Lichocka (PiS), która zdobyła mandat poselski (zob. ryc. 3).

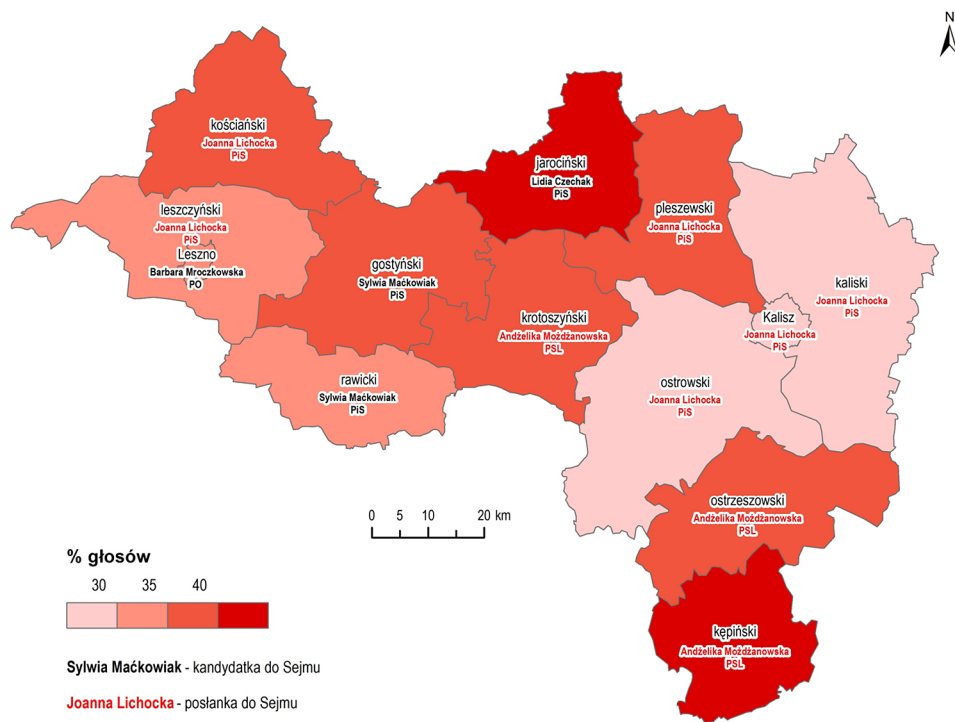
Należy też zwrócić uwagę, że w czterech powiatach liderkami, które uzyskały najwięcej głosów wśród kandydatek do Sejmu, były przedstawicielki partii, które nie zdobyły mandatów poselskich (zob. ryc. 3). Były to: Sylwia Maćkowiak (PiS) w powiatach gostyńskim (9,32%) i rawickim (6,36%), Lidia Czechak (PiS) w powiecie jarocińskim (16,96%) oraz Barbara Mroczkowska (PO) w mieście Lesznie (10,88%). Jednakże wymienione kandydatki odniosły z reguły sukces wyłącznie we wspomnianych powiatach. I tak S. Maćkowiak w powiatach gostyńskim i rawickim zdobyła aż 77,84% ogółu głosów oddanych na nią w okręgu, L. Czechak w powiecie jarocińskim – 74,88% głosów oddanych na nią, a B. Mroczkowska w Lesznie – 54,57% głosów oddanych na nią.

Inną interesującą miarą sukcesu kandydatek w relacji do kandydatów jest wskaźnik proporcji głosów uzyskanych przez dwie najpopularniejsze w wymiarze elektorálním kandydatki w stosunku do głosów uzyskanych przez dwóch najważ-

Tabela 5. Skuteczność elektorální kandydatek na posłów w okręgach wyborczych województwa wielkopolskiego

Okręg wyborczy	Liczba mandatów poselskich	Liczba wybranych posłanek	% głosów zdobytych przez kandydatki na posłów	Liczba głosów na kandydatów na posłów		Względny wskaźnik efektywności elektorální kandydatek
				kobiet	mężczyzn	
nr 36 (Kalisz)	12	3	34,1	1361	1885	0,722
nr 37 (Konin)	9	1	26,7	1236	2710	0,456
nr 38 (Piła)	9	1	27,9	1323	2240	0,591
nr 39 (Poznań)	10	2	25,2	1567	2947	0,532
województwo wielkopolskie	40	7	28,5	1375	2402	0,572

Źródło: obliczenia własne.



Ryc. 3. Zmienność skuteczności elektoralfnej kandydatek do Sejmu w okręgu wyborczym 36
Źródło: opracowanie własne.

niejszych pod względem głosów kandydatów w danym powiecie. Kandydatki były skuteczniejsze pod względem zdobytych głosów od kandydatów w pięciu powiatach: kepińskim (5,55), ostreszowskim (1,22), gostyńskim (1,07), jarocińskim (1,07) i pleszewskim (1,03). W pozostałych powiatach zwyciężyły „lokomotywy męskie” w ubieganiu się o mandaty poselskie. Należy zauważyć, że A. Możdżanowska i B. Henczyca uzyskały w powiecie kepińskim 5,5 razy większe poparcie niż czołowi przedstawiciele wśród kandydatów – J. Dziedziczak i J. Kozłowski (z ugrupowania Kukiz'15).

Efektywność wyników wyborów do Sejmu w województwie wielkopolskim w kontekście terytorialnym

Spośród 17 komitetów wyborczych biorących udział w wyborach do Sejmu tylko sześć zdobyło mandaty poselskie (w tym 1 mandat – Mniejszość Niemiecka startująca jedynie w okręgu nr 21 z siedzibą w Opolu). Łącznie te sześć ugrupowań politycznych zdobyło 83,4% ważnych głosów, co oznacza, że 16,4% ważnych głosów było nieskuteczne w rywalizacji o miejsca w Sejmie. W województwie wiel-

kopolskim ugrupowania parlamentarne uzyskały nieco niższe poparcie 81,8% ważnych głosów, choć w powiecie kępińskim zdobyły one aż 90,4% ważnych głosów, a w powiecie nowotomyskim 85,4% ważnych głosów. Jednym z istotnych czynników kształtujących podział mandatów do Sejmu są reguły ich podziału zawarte w ordynacji wyborczej (np. progi wyborcze 5% ważnych głosów dla partii i 8% dla koalicji, metoda d'Hondta), ale też sama organizacja terytorialna wyborów. Żukowski (1997) uznaje nawet manipulacje procedurą wyborczą za sedno geografii wyborczej. Już Matykowski i Tobolska (1996), zwrócili uwagę, że w wyborach do Sejmu w 1993 r. zmieniłby się znacząco podział mandatów poselskich, gdyby zamiast w 52 okręgach wybory odbywały się w hipotetycznym podziale na 12 województw. Dlatego też, opierając się na wynikach wyborów do Sejmu w 2015 r., dokonano symulacji podziału 40 mandatów w województwie wielkopolskim przy założeniu (zob. tab. 6):

- że województwo stanowi jeden okręg wyborczy, w którym zostaje na podstawie wyników w regionie rozdzielonych 40 miejsc (dwie największe partie uzyskałyby po jednym mandacie mniej, a dwie kolejne partie czwarta i piąta – po jednym mandacie więcej);
- że województwo stanowi jeden okręg wyborczy, w którym zostaje na podstawie wyników w regionie rozdzielonych 40 miejsc, ale krajowy próg wyborczy zostaje zastąpiony progiem regionalnym (w tej sytuacji dwie czołowe partie uzyskują mniej mandatów, a cztery mandaty zdobywa Zjednoczona Lewica, która w województwie wielkopolskim przekroczyła próg 8%);

Tabela 6. Podział mandatów poselskich w różnych podziałach terytorialno-organizacyjnych województwa

Zasady podziału terytorialnego	Podział mandatów poselskich					
	PiS	PO	Nowoczesna	Kukiz'15	PSL	Zjednoczona Lewica
województwo jako jeden okręg wyborczy	15	14	4	4	3	0
województwo jako jeden okręg wyborczy – z progami krajowymi przeniesionymi na region	13	13	4	3	3	4
podział na 4 okręgi (obowiązujący w wyborach)	16	15	4	3	2	0
½ JOW + ½ podział według głosów ważnych (mieszany)	22	13	2	2	1	0
½ JOW + ½ podział według głosów ważnych (mieszany) – z progami krajowymi przeniesionymi na region	21	13	2	1	1	2
JOW	28	12	0	0	0	0

Źródło: obliczenia własne.

- że województwo podzielone jest na 20 okręgów jednomandatowych (JOW), a pozostałe 20 miejsc jest dzielonych na podstawie głosów w całym regionie, przy czym rozpatrzono również wariant z uwzględnieniem regionalnego progu 8%;
- podziału województwa na 40 okręgów jednomandatowych (JOW).

Należy zwrócić uwagę, że w dwóch ostatnich wariantach istotne znaczenie ma podział na okręgi jednomandatowe, gdyż ich wielkość może się odchyłać od średniej o niecałe 50%, co oznacza, że mogą liczyć od 33 293 do 99 877 uprawnionych (w przypadku 40 okręgów) i od 66 584 do 199 754 uprawnionych (w przypadku 20 okręgów). Zakładając, że ten podział realizowany byłby przez partię zwycięską, założono, że okręgi z przeważającym poparciem dla PO byłyby większe od średniej wielkości, a okręgi z przeważającym poparciem dla PiS nieco mniejsze. Zmieniając wielkość i zasięg przestrzenny okręgów można by uzyskać mniej korzystny wynik dla PiS o 2 miejsca poselskie (jednocześnie te 2 miejsca przypadłyby PO), co generalnie nie zmieniłoby wyraźnej przewagi PiS nad PO w tych ostatnich wariantach.

Podsumowanie

Charakterystyka orientacji politycznych elektoratu województwa wielkopolskiego ujawnionego w wyborach do Sejmu w 2015 r. w podziale na 35 powiatów doprowadziła do wyróżnienia odmiennych obszarów w strukturze przestrzennej regionu: o przewadze Platformy Obywatelskiej (13 powiatów, w tym miasto Poznań) oraz dwa rodzaje obszarów o przewadze poparcia Prawa i Sprawiedliwości, w tym zwarty obszar we wschodniej Wielkopolsce, który do 1938 r. nie wchodził w skład tego regionu administracyjnego. Z kolei na podstawie analizy składowych głównych wyodrębniono aż 8 typów elektoralnych powiatów, w tym typy NWW i NWN, obejmujące powiaty wschodnie województwa. W związku z tym, że wyraźnie zaznaczyła się odmiennosc orientacji politycznej elektoratu Wielkopolski wschodniej, którą cechowała inna historia ostatnich dwóch wieków, podjęto próbę określenia syndromów efektu granicznego przejawiającego się odmiennymi i specyficznymi zachowaniami elektoralnymi po obu stronach granicy pozaborowej, odgrywającej współcześnie funkcję symboliczną w świadomości mieszkańców. O ile frekwencja wyborcza w obu pasach pogranicza (popruskim i porosyjskim) jest podobna, to nadal występują wyraźne kontrasty w poparciu niektórych partii (np. Platformy Obywatelskiej czy Zjednoczonej Lewicy).

Podjęto także próbę określenia roli kandydatek różnych partii w wyborach, gdyż ustawą z 2011 r. ustalono minimalną kwotę udziałową na listach wyborczych. Okazało się, że skuteczność kandydatek w województwie wielkopolskim w zdobywaniu miejsc w Sejmie była niższa (17,5%) niż przeciętnie w kraju (26,7%). Wielkopolskie kandydatki zdobyły w 2015 r. 28,5% ważnych głosów i jedynie w okręgu nr 36 uzyskały one poparcie 34,1% ważnych głosów. Bardziej szczegółową analizę roli kobiet na listach wyborczych przeprowadzono właśnie w okręgu nr 36 obejmującym 13 powiatów. Kandydatki na posłów zdobyły wy-

rażną przewagę nad mężczyznami jedynie wśród elektoratu powiatu kępińskiego, choć tzw. lokomotywy wśród kandydatek (czyli dwie najpopularniejsze kobiety na listach) pokonały swoich męskich odpowiedników jeszcze w powiatach: ostrzeszowskim, gostyńskim, jarocińskim i pleszewskim. Okazało się, że część tzw. liderek osiągała sukces jedynie w wybranych powiatach (na ogół rodzinnych lub sąsiednich), ale nie odniosła sukcesu w rywalizacji o miejsce w Sejmie.

Przeprowadzono również symulację podziału 40 mandatów poselskich w województwie na podstawie wyników wyborów do Sejmu w różnych układach organizacyjno-terytorialnych. Wprowadzenie jednomandatowych okręgów wyborczych w pełnym wymiarze lub jako składnika podziału mandatów przysporzyłoby miejsc w Sejmie zwycięskiej partii Prawo i Sprawiedliwość. Jednak wyniki uzyskane w podziale na cztery okręgi wyborcze trudno uznać za możliwe do odтворzenia w układzie 40 lub 20 jednomandatowych okręgów wyborczych, gdyż zostałaby ograniczona liczba reprezentantów tej samej partii w okręgu, a jak wykazały szczegółowe analizy roli kandydatek w poszczególnych powiatach (które niejednokrotnie były okręgami lub stanowiły ich istotną część), ich dobór na listy rzutował na ogół na liczbę głosów w okręgu. Stąd usunięcie tylko części kandydatów z list wyborczych może znacząco zmienić wyniki głosowania w układzie powiatowym.

Literatura

- Bartkowski J. 2003. Tradycja i polityka. Wpływ tradycji kulturowych polskich regionów na współczesne zachowania społeczne i polityczne. Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa.
- Chojnicki Z. 1996. Region w ujęciu geograficzno-systemowym. [W:] T. Czyż (red.), Podstawy regionalizacji geograficznej. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 7–43.
- Chojnicki Z. 1998. Uwarunkowania rozwoju regionu nadgranicznego – koncepcje i założenia teoretyczne. [W:] B. Gruchman, J.J. Parysek (red.), Studia rozwoju i zagospodarowania przestrzennego. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań, s. 11–48
- Chojnicki Z., Czyż T. 1978. Podstawy metodologiczne zastosowania analizy czynnikowej. [W:] Z. Chojnicki, T. Czyż, J. Parysek, W. Ratajczak (red.), Badania przestrzennej struktury społeczno-ekonomicznej Polski metodami czynnikowymi. Oddział PAN w Poznaniu. Seria Geografia, II. PWN, Warszawa-Poznań, s. 7–19.
- Krzemiński P. 2009. Zachowania wyborcze w wyborach parlamentarnych i prezydenckich w Polsce w latach 2005–2007 – wzory przestrzennych zróżnicowań. *Przegląd Geograficzny*, 81, 2: 259–281.
- Matykowski R. 2007. Zachowania wyborcze Wielkopolan: czy występują odmienności w przestrzeni geograficzno-historycznej? [W:] J. Schmidt (red.), *Granica*. Wydawnictwo AWEL, Poznań, s. 75–92.
- Matykowski R. 2008. Przestrzenne różnice w zachowaniach wyborczych mieszkańców województwa podlaskiego. [W:] D. Świątek, M. Bednarek, P. Siłka (red.), *Współczesne problemy badawcze geografii polskiej – geografia człowieka*. Dokumentacja Geograficzna, 36: 28–33.
- Matykowski R. 2009. Eks-granice i aktualne granice administracyjne a zachowania wyborcze Polaków na początku XXI wieku w województwach śląskim i wielkopolskim. [W:] M. Kulesza (red.), *Geografia historyczna jako determinanta rozwoju nauk humanistycznych*. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy, Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Łódzkiego, Legnica-Łódź, s. 78–95.
- Matykowski R., Tobolska A. 1996. Geografia elektoralna. *Geografia w Szkole*, 4(250): 206–214.
- Schmidt J. 1997. Stereotyp i granica. Pogranicza zaborów w mentalności współczesnych Wielkopolan. *Poznańskie Studia Etnologiczne*, 11.

- Sobczyński M. 1993. Trwałość dawnych granic państwowych w krajobrazie kulturowym Polski. *Zeszyty IGiPZ PAN*, 14.
- Zarycki T. 1997. Nowa przestrzeń społeczno-polityczna Polski. *Studia Regionalne i Lokalne*, 23(56).
- Żukowski A. 1997. *Systemy wyborcze*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Olsztyn.

The 2015 parliamentary elections in the Wielkopolska region: spatial differences in the subregional and local context

Abstract: The aim of this paper is to characterise the political orientations of the Wielkopolska region electorate revealed in the elections to the Parliament on 25 October 2015 in the region's poviats. On the basis of proportion support indicator for the two leading parties, areas where the Civic Platform predominated and two kinds of area with a predominant support for Law and Justice were delimited. On the basis of principal components analysis, 8 electoral types of poviats were distinguished. The role of female candidates in four electoral constituencies of the region and their position in constituency no. 36 (Kalisz) in 13 poviats were examined as well. Also the distribution of 40 region's seats was simulated on the basis of electoral results with use of various organisational-territorial configurations.

Key words: parliamentary elections, electoral results spatial distribution, electoral performance of female candidates, territorial organisation of elections, Wielkopolska region